

บทที่
บทที่ 2

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

ในการนำเสนอวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำเสนอโดยแยกกล่าวเป็นตอน ๆ ดังนี้

1. การศึกษานอกระบบโรงเรียน
2. การพัฒนาชุมชน
3. ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาชุมชนกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน
4. พัฒนาการและบทบาทหน้าที่ของพัฒนาการ
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การศึกษานอกระบบโรงเรียน แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

- ก) ความหมายของคำว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียน
- ข) วัตถุประสงค์และปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียน
- ค) แนวการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ก) ความหมายของคำว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียน ได้มีผู้ให้ความหมาย

ไว้อย่างมากมาย เช่น

คณะกรรมการอำนวยการศึกษาผู้ใหญ่แห่งชาติ ได้กำหนดขอบเขตและความหมายของการศึกษาผู้ใหญ่ ในการประชุมเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2514 ไว้ว่า "การศึกษาผู้ใหญ่คือประสบการณ์การเรียนรู้ทั้งหลายที่จัดขึ้นให้แก่ประชาชนที่มีอายุพ้นเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาในระบบการเรียนในโรงเรียนภาคปกติ" ต่อมาวันที่ 24 มีนาคม 2522 ทางกระทรวงศึกษาธิการได้ยกฐานะ "กองการศึกษาผู้ใหญ่" ขึ้นเป็น "กรมการศึกษานอกโรงเรียน" และได้ขยายขอบข่ายของการศึกษาให้กว้างขวางออกไป

โดยให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า "เป็นประสบการณ์และกิจกรรมที่จัดขึ้นนอกระบบการศึกษาในโรงเรียนภาคปกติ เพื่อส่งเสริมความรู้และความสามารถทั้งในด้านความรู้ทั่วไปและวิชาชีพให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ ประกอบอาชีพและทำหน้าที่พลเมืองให้ดีขึ้น" (วีรชัย มีชอบธรรม และสุพัศรา เพชรสุทธิ 2520 : 2)

อุ๋นตา นพคุณ (อุ๋นตา นพคุณ 2523 : 16) ได้ให้ความหมายการศึกษา
นอกระบบโรงเรียน หมายถึงว่า "กิจกรรมหรือโครงการใด ๆ ที่สถาบันต่าง ๆ ในสังคมจัดขึ้น โดยมีเจตนาและวัตถุประสงค์ที่จะให้การเรียนรู้แก่ประชาชนที่สามารถกำหนดเป้าหมายได้ ผู้รับการศึกษาเองก็มีเจตนาหรือวัตถุประสงค์ที่จะให้การเรียนรู้แก่ประชากรที่สามารถกำหนดเป้าหมายได้ ผู้รับการศึกษาเองก็มีเจตนาหรือวัตถุประสงค์ในการที่จะรับการเรียนรู้ กิจกรรมดังกล่าวมีความรู้ ทักษะและทัศนคติ กำนันที่มีที่ กิจกรรมทางการศึกษาที่เรียกว่าเป็นการศึกษานอกระบบโรงเรียน จะต้องจัดขึ้นในระยะเวลาอันสั้น หลักสูตรยืดหยุ่น ประหยัด และตอบสนองความต้องการ ความสนใจของผู้เรียนและปัญหาของชุมชน"

ไคลน์ และกิน (Kline and Keehn : 1 - 3) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า
"การศึกษานอกระบบโรงเรียนเหมือนกับการศึกษาที่เรียกว่าการศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษาชั่วชีวิต การศึกษาเบ็ดเสร็จ เป็นคำที่หมายถึงชนิดของการศึกษาที่พัฒนาขึ้นมาเพื่อเป็นทางเลือกหรือส่งเสริมการศึกษาระบบในโรงเรียน หรือเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อช่วยปิดช่องว่างของประชากรจำนวนมาก ซึ่งไม่สามารถรับบริการจากระบบการศึกษาในโรงเรียนได้อย่างเต็มที่ เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาระบบในโรงเรียนแล้ว การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นการศึกษาที่ยืดหยุ่นได้ง่าย"

เซฟฟิลด์ และคีโจมา (Sheffield and Diejomaoh 1972 : 11)
กล่าวว่า "การศึกษานอกระบบเป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง ครอบคลุมการฝึกอบรมและการสอนนอกระบบชั้นเรียนเกือบทั้งหมด เริ่มตั้งแต่การเรียนรู้ของบุคคลแต่ละบุคคลจากพ่อแม่จากโรงงาน ไปจนถึงการรณรงค์เพื่อให้ประชาชนทั้งหลายให้รู้หนังสือ การศึกษานอกระบบควรจะเป็นบริการที่สนองความต้องการหลายอย่างเช่น เพื่อให้ผู้ที่ไม่มีโอกาสเรียนในระบบโรงเรียน ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน เพื่อให้ผู้ที่จบจากระบบในโรงเรียนแล้วได้มีโอกาสหาความรู้และได้รับการฝึกฝนเพิ่มเติม โดยเฉพาะสำหรับการที่จะไปประกอบอาชีพ สำหรับ

ช่วยให้ผู้ที่กำลังปฏิบัติงานอยู่ ได้มีโอกาสศึกษาเพิ่มเติมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน"

แมคคอลล (McCall 1979 : 5) ได้กล่าวไว้ว่า "การศึกษาในโรงเรียน หมายถึงการศึกษาซึ่งเป็นชั้นเรียนในโรงเรียนภาคปกติ ส่วนการศึกษานอกโรงเรียนนั้น หมายถึง ประสบการณ์การเรียนรู้ทั้งหลาย ซึ่งอยู่นอกระบบชั้นเรียนของโรงเรียนภาคปกตินั้น ๆ การศึกษานอกโรงเรียนเป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางมาก หมายถึงการศึกษาทุกอย่าง การเรียนรู้จากพ่อแม่ การเรียนรู้จากประสบการณ์ การเรียนรู้จากเพื่อน ๆ การเรียนรู้จากสื่อสารมวลชน การเรียนรู้จากโรงเรียนผู้ใหญ่ และหน่วยพัฒนาต่าง ๆ การเรียนรู้จากการฝึกงาน การเรียนรู้จากการเป็นสมาชิกกลุ่มหนุ่มสาว ฯลฯ"

พอลสตัน (Paulston 1971 : 2) ได้ให้คำนิยามไว้ว่า คำว่า "การศึกษา โดยทั่วไป หมายถึง การจัดระบบการเรียนการสอนที่จัดเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ การศึกษาในโรงเรียน หมายถึง การจัดการศึกษาที่จัดกันเป็นชั้นเรียน เป็นที่ยอมรับกันมาแต่เดิมว่า จะต้องเริ่มจากชั้นประถม มัธยม และไปจบลงที่อุดมศึกษา ส่วนการศึกษานอกโรงเรียนนั้น มักเป็นการศึกษาที่ให้คำจำกัดความไว้อย่างหลวม ๆ เพื่อให้รวมกิจกรรมในสังคมและกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ และทักษะอื่น ๆ นอกเหนือจากระบบชั้นเรียนในโรงเรียนภาคปกติ"

จากความหมายของคำว่าการศึกษาในระบบโรงเรียนดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า ความหมายของ เกียรติวรรณ อมาตยกุล (เกียรติวรรณ อมาตยกุล 2526 : ไม่ปรากฏเลขหน้า) ได้ให้ความหมายไว้ครอบคลุมถึง ความต่อไปนี้ "การศึกษานอกโรงเรียน เป็นกิจกรรมการศึกษาที่ไม่มีรูปแบบแน่นอน จัดขึ้นตามความเหมาะสม และความต้องการของผู้เรียน โดยยึดถือแนวคิดที่ว่า การศึกษาคือชีวิต ชีวิตคือการศึกษา มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้รู้จักใช้ความคิด รู้จักการตัดสินใจ รู้จักเรียนรู้ด้วยตนเอง ช่วยเหลือตนเอง รวมทั้งให้ผู้เรียนมีอิสระภาพจากสิ่งแวดล้อมมากที่สุด

ข) วัตถุประสงค์และปรัชญาการศึกษานอกโรงเรียน

วัตถุประสงค์และปรัชญาทางการศึกษาเป็นเรื่องที่กว้างขวางและทุกประเทศย่อมจะกำหนดปรัชญาของตนเอง โดยวัตถุประสงค์และปรัชญาทางการศึกษาของแต่ละประเทศย่อมจะ

ต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับปัจจัยนานาประการของประเทศนั้น ๆ วัตถุประสงค์ของการศึกษานอกระบบโรงเรียนก็เช่นเดียวกับวัตถุประสงค์โดยทั่วไปของการศึกษาในระบบโรงเรียน คือ ต้องการให้บุคคลมีความรู้ มีทักษะความชำนาญและมีทัศนคติ ค่านิยม จริยธรรม ที่ดี การกำหนดวัตถุประสงค์การศึกษาของสังคมหนึ่ง อาจแตกต่างกันในรายละเอียดไปจากอีกสังคมหนึ่ง เพราะระบบในการปกครอง ระบบทางเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม และทรัพยากรที่มีอยู่ตลอดจนปัญหาของประเทศไม่เหมือนกัน

ในการกำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษานอกระบบโรงเรียน นอกจากการพิจารณาสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ของประชากรส่วนใหญ่แล้ว เราควรจะได้พิจารณาถึงค่านิยม วัฒนธรรมนิยม ประเพณี วัฒนธรรม ระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจของแต่ละประเทศด้วย วัชรีย์ ชวะอำ และกิ่งแก้ว อัครดากร (วัชรีย์ ชวะอำ และกิ่งแก้ว อัครดากร 2517 : 13) ใ้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ที่ประชากรควรได้รับนั้น เราอาจจะเรียกได้ว่าเป็น "ห่อเล็กที่สุด" ซึ่งบรรจุทัศนคติ ทักษะและความรู้ ห่อเล็กดังกล่าวนี้ควรจะอย่างน้อยที่สุดบรรจุสิ่งที่มีความสำคัญเท่าเทียมกันและสัมพันธ์กันทุกสิ่ง สิ่งนี้ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นขั้นต่ำสุด ซึ่งแต่ละชาติแต่ละชุมชน ต้องปรับให้เข้ากับสภาพของตนและให้ใช้การได้

สำหรับปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ได้มีผู้แสดงความคิดเห็นไว้อย่างมากมาย ดังนี้คือ

เพาเวลล์ (Powell 1960 : 41-46) แห่งสมาคมการศึกษาผู้ใหญ่ที่ชิคาโก กล่าวว่า "การศึกษาผู้ใหญ่ควรจะต้องเข้าหมายไว้ด้วยการปลดสิ่งครอบงำ เพื่อให้เขาได้บรรลุถึงความเจริญตามความสามารถของแต่ละคน ดังนั้นการศึกษาผู้ใหญ่จึงควรเกี่ยวข้องกับสิ่งสำคัญ 3 ประการคือ การส่งเสริมภายในของแต่ละคน การส่งเสริมภายนอก และการส่งเสริมความสามารถที่จะเป็นสมาชิกของหน่วยสังคมที่เขาอยู่"

แชคเวอร์ท และชรอยเคอร์ (Schwert and Schrocder 1969 : 6-7) กล่าวว่า "นักศึกษามักจะเกาะอยู่กับความคิดที่ว่า ภาระหน้าที่ของเขาคือ ตามความคิดเห็น ความรู้และทักษะที่ถูกต้องให้กับประชาชน แต่จุดสำคัญปัจจุบันนี้เป็นเรื่องของ "มนุษยสัมพันธ์" ซึ่งอยู่ลึกลงไปกว่าที่จะเข้าใจ เวี้อมองเฉพาะภายนอกเท่านั้น เพราะยัง

เกี่ยวข้องกับอารมณ์ หักเหน็ด และคำนิยามอีกด้วย ฉะนั้นสิ่งที่จำเป็นที่สุดคือ ทฤษฎีที่จะผลักดัน
แนวการศึกษาออกเหนือจากแนวการศึกษาตามแบบฉบับที่มีอยู่ ให้เป็นภาคปฏิบัติเกี่ยวกับการ
ปรับปรุงบุคคลและกลุ่มบุคคล ที่แยกตัวจากแนวทางใหญ่ของสังคม ผู้นำที่จะสามารถแก้ไขได้
สำเร็จในด้านนี้คือ นักการศึกษาผู้ใหญ่ผู้ซึ่งมีหน้าที่ให้การศึกษาเพิ่มเติมแก่ผู้ใหญ่ในเรื่องมนุษย
สัมพันธ์ ให้เป็นหลักสำคัญและกิจกรรมที่สืบเนื่องกันนั่นเอง

เกียรติวรรณ อมาตยกุล (เกียรติวรรณ อมาตยกุล 2526 : ไม่ปรากฏเลขหน้า)
ได้ให้ความหมายและหลักการของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้คือ "การศึกษานอกระบบ
โรงเรียนเป็นกิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นตามความเหมาะสม และความต้องการของผู้เรียน
ยึดหลักปรัชญาที่ว่า การศึกษาคือชีวิต ชีวิตคือการศึกษา มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคนให้รู้จักใช้
ความคิด ตัดสินใจ รู้จักการเรียนรู้ด้วยตนเอง ช่วยตนเอง"

ทวีป อภิลิทธิ (ทวีป อภิลิทธิ 2523 : 35) กล่าวถึงปรัชญาการศึกษานอกระบบ
โรงเรียนไว้ว่า "การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ และ
ข้อจำกัดของไทยเรา น่าจะยึดถือเป้าหมายหรืออุดมการณ์ของชาติเป็นหลักสำคัญ นั่นคือการมุ่งให้
ให้ประชาชนเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ให้เคารพ
ยกย่องเทิดทูนศาสนาและพระมหากษัตริย์ ให้เป็นผู้มีความรู้ความชำนาญ (ทักษะ) ในการ
ประกอบสัมมาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ และให้คนที่รู้จักคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ ทั้งนี้เพื่อ
ความกินดีอยู่ดีของชนในชาติ"

สำหรับแนวความคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ผู้วิจัยคิดว่าปรัชญา
ของรัตนา พุ่มไพศาล (รัตนา พุ่มไพศาล 2525 : 35) ที่นำมาจากสังจธรรมทาง
พุทธศาสนาที่ว่า สรรพสิ่งทั้งหลายมีธรรมชาติไม่เที่ยงแท้ เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน นั่นก็คือ
"การศึกษานอกระบบโรงเรียนควรเป็นไปเพื่อความหลุดพ้น" เป็นปรัชญาที่เข้าใจง่ายและน่าจะ
เป็นปรัชญาที่ใช้ได้ทุกยุคทุกสมัย

ก) แนวการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ในการประชุมกลุ่มสัมมนาการศึกษานอกโรงเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ 2517 :

6) ให้สรุปแนวการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ดังนี้

1. การศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรมุ่งที่จะให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนให้มากที่สุด ให้สามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปช่วยปรับปรุงความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น โดยเฉพาะช่วยบรรเทาปัญหาความแตกต่างในด้านรายได้ของประชาชน
2. การจัดการศึกษานอกโรงเรียน ควรให้สัมพันธ์กับการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศ และการส่งเสริมในด้านเกษตรและอุตสาหกรรม ให้เหมาะสมกับความต้องการของประเทศ และประชาชนในแต่ละท้องถิ่น โดยเฉพาะในด้านอุตสาหกรรมและเกษตร ซึ่งสืบเนื่องและส่งเสริมซึ่งกันและกัน
3. การเน้นให้เห็นความสำคัญของการให้ ความรู้ ความชำนาญ ตลอดจนการสร้างสรรคที่ทัศนคติที่มุ่งประโยชน์ในการสร้างความเจริญมั่นคงให้แก่ส่วนรวม นอกเหนือไปจากการเรียนเพื่อประโยชน์เฉพาะบุคคล
4. ควรเร่งเล็งในการปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยมที่ดีของไทย ทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ ในขณะที่เกี่ยวข้องกันก็มุ่งจะเปลี่ยนทัศนคติที่ไม่เหมาะสมควบคู่กันไปกับการให้ความรู้ทางวิชาสามัญและวิชาชีพ
5. ควรกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาของหลักสูตร และการดำเนินงานให้สนองความต้องการของส่วนบุคคล และส่วนรวมทั้งสังคมในเมืองและชนบท ทั้งนี้หลักสูตรและการดำเนินงานอาจจะแตกต่างกันออกไป ตามสภาพความจำเป็น
6. ควรมุ่งส่งเสริมให้คนรู้จักค้นคว้าหาความรู้ รู้จักคิดรู้จักแก้ปัญหา รู้จักตัดสินใจ สามารถปรับตัวและภาวะแวดล้อมให้เข้ากับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี พร้อม ๆ กับการให้ความรู้ทางเนื้อหาวิชาด้วย
7. ในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรพิจารณากำหนดเนื้อหาในเรื่อง ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาเร่งด่วนของประเทศดังต่อไปนี้คือ การวางแผนครอบครัว เศรษฐกิจเบื้องต้น การสงวนทรัพยากรธรรมชาติและบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อม ประชาธิปไตยในแง่ของการดำเนินชีวิต ที่ความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ
8. ควรกำหนดโครงการที่จะดำเนินงานกับประชาชนเป็นแผนระยะยาว เพื่อให้

งานต่าง ๆ สืบเนื่องกันเป็นการสร้างความศรัทธาเชื่อถือในด้านประชาชนผู้รับบริการ และหากไม่จำเป็นไม่ควรเลิกสัมโครงการกลางคัน

9. กวรวาทวิธีการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และช่วยตนเองบ้าง และถ้าเป็นไปได้ กวรวายามส่งเสริมให้ประชาชนรับช่วงการดำเนินงานต่อไปเองได้

สุนทร สุนันท์ชัย (สุนทร สุนันท์ชัย อ้างถึงใน ทวีป อภิสัทธ 2523 : 37-38) ได้เสนอแนะแนวการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ไว้ดังนี้

1. เสริมสร้างให้ประชาชนรู้จักวิถีชีวิตแก้ปัญหาต่าง ๆ นำข้อมูลจากหลาย ๆ ด้าน มาประกอบการคิดและตัดสินใจ ซึ่งจะได้อาจจากการพิจารณาถึงสภาพ และขีดความสามารถ ของตนเอง การพิจารณาถึงสภาวะของสิ่งแวดล้อม และการคำนึงถึงข้อเท็จจริงทางวิชาการ มาประกอบกัน

2. เสริมสร้างทักษะให้ประชาชนมีฝีมือที่จำเป็นต้องใช้ประกอบกิจ เพื่อการกินดี อยู่ดี ได้แก่ การส่งเสริมความรู้และทักษะด้านวิชาชีพ โดยจัดทำหลักสูตรระยะสั้นให้สอดคล้อง กับความจำเป็น และความต้องการของประชาชน

ข้อเสนอแนะของคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา (คณะกรรมการ วางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา 2518 : 39-40) ได้กล่าวถึงแนวการจัดการศึกษาในส่วนที่ เกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ว่า ให้ระบบการศึกษาเป็นระบบเปิดมากขึ้น ยืดหยุ่น มากขึ้น ให้การศึกษาในโรงเรียน กับการประกอบอาชีพการงาน และศึกษานอกระบบ โรงเรียนมีความประสานสัมพันธ์กัน และจัดระบบการศึกษาให้มีความคล่องตัว และสัมพันธ์กับ การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ สำหรับการศึกษานอกระบบโรงเรียน เช่นการศึกษา ผู้ใหญ่ การฝึกอบรมเยาวชน การฝึกอาชีพ การจัดที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ฯลฯ รัฐจะต้องจัดและส่งเสริมให้กว้างขวางยิ่งขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ หลายลักษณะที่สอดคล้องกับ ความสนใจ ความจำเป็นและความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ โดยไม่ยึดติดกับรูปแบบ ของระบบโรงเรียน

ปิฎก สาทธ (ปิฎก สาทธ 2523 : 52-53) กล่าวถึง การให้การศึกษา นอกโรงเรียนมี 4 ประเภท คือ

1. การศึกษาด้านเกษตรกรรม
2. การศึกษาด้านศิลปหัตถกรรม
3. การศึกษาด้านบริการ
4. การศึกษาแบบอนเนกประสงค์

สุนทร โศทรบรรเทา (สุนทร โศทรบรรเทา 2524 : 43-49) แบ่งการศึกษา
นอกโรงเรียนเป็น

1. แบ่งตามเนื้อหา
 - ก. ประเภทสายสามัญ
 - ข. ประเภทสายอาชีพ
 - ค. ประเภทความรู้ทั่วไป
2. แบ่งตามหน่วยงานที่จัด
 - ก. หน่วยงานของรัฐบาล
 - ข. หน่วยงานของเอกชน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
: 5-6) รายงานว่า กรมการศึกษานอกโรงเรียนแบ่งประเภทการศึกษานอกระบบโรงเรียน
เป็น 3 ประเภท คือ

1. การให้ความรู้เป็นรากฐานสำหรับดำรงชีวิต
2. การเพิ่มพูนความรู้และทักษะที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต
3. การให้ข้อมูลข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์

สุนทร ศรีธสัน (สุนทร ศรีธสัน 2521 : 70-107) กล่าวถึงประเภทของการ
ศึกษานอกระบบโรงเรียนดังต่อไปนี้ คือ

1. การศึกษาทางวิทยุและไปรษณีย์

2. การศึกษาผู้ใหญ่แบบ เบ็ดเสร็จประเภทนักศึกษาวิทยาลัยครูเดินสอน
3. โครงการพระภิกษุสอน
4. โครงการศึกษาผู้ใหญ่ในเขต อ.พ.บ
5. โครงการโรงเรียนสารพัดช่าง

วีรชัย มีชอบธรรม และสุภัตรา เพชรสุทธิ (วีรชัย มีชอบธรรม และสุภัตรา เพชรสุทธิ 2520 : 31-46) กล่าวถึงประเภทของการศึกษานอกระบบโรงเรียนดังนี้ คือ

1. โครงการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ
2. โครงการศึกษาผู้ใหญ่สายอาชีพ
3. โครงการห้องสมุดประชาชน
4. โครงการการจัดการศึกษาประชาชน

สำหรับผู้วิจัยเห็นว่าการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่จัดในประเทศไทย ในการแยกเป็นประเภทต่าง ๆ นั้น รัตนา พุ่มไพศาล (รัตนา พุ่มไพศาล : 16 - 17) ได้ใช้หลักของเนื้อหาวิชาแบ่งออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่

1. ด้านการศึกษาขั้นพื้นฐานทั่วไป และทักษะการคิดแก้ปัญหา
2. การศึกษาด้านอาชีพรวมทั้งการเกษตรสหกรณ์
3. การศึกษาสำหรับการพัฒนาชุมชนและสภาพแวดล้อม
4. การศึกษาสำหรับปรับปรุงควมเป็นอยู่ในครอบครัว
5. การศึกษาประเภทที่มุ่งสร้างเสริมความสมบูรณ์แห่งชีวิต
6. การศึกษาเพื่อพัฒนาการจัดการและการเพิ่มผลผลิต

2. การพัฒนาชุมชน แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

- ก) ความหมายของคำว่า "พัฒนาชุมชน"
- ข) ปรัชญาการพัฒนาชุมชน
- ค) หลักการและวิธีดำเนินงานพัฒนาชุมชน

ก) ความหมายของคำว่า "พัฒนาชุมชน" มีคำ 2 คำผสมกันคือคำว่า "พัฒนา" กับ "ชุมชน"

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ใต้ให้ความหมายคำว่า "พัฒนา" หมายถึง ทำให้เจริญ ส่วนคำว่า "ชุมชน" หมายถึง หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน

พัทธ์ บุณยรัตพันธุ์ (พัทธ์ บุณยรัตพันธุ์ 2517 : 31) ใต้ให้ความหมายของคำว่า "พัฒนา" คือ การขยับยั้งความเสื่อมและสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้า

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (กระทรวงมหาดไทย, กรมการพัฒนาชุมชน, กองฝึกอบรม 2512 : 77) ใต้ให้ความหมายของคำว่า "พัฒนา" (Development) หมายถึง การสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าจนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น (Change for the Better) และคำว่า "ชุมชน" หมายถึง กลุ่มคนที่มีความคิดไปในทางเดียวกัน และสามารถรวมกำลังกันดำเนินกิจกรรมใด ๆ เพื่อประโยชน์ร่วมกันได้

เมื่อนำเอาคำสองคำนี้มารวมกัน คือคำว่า พัฒนาชุมชน สันญา สันญาวิวัฒน์ (สันญา สันญาวิวัฒน์ 2515 : 20) ใต้ให้ความหมายว่า หมายถึงการเปลี่ยนแปลงชุมชน คือ ตำบล หมู่บ้านของเราซึ่งมีสภาพที่ยังไม่น่าอยู่อาศัย หรือยังไม่มีความสะดวกสบายเท่าที่ควร ให้เป็นหมู่บ้าน ตำบลที่น่าอยู่อาศัย มีความสะดวกสบายตามควรแก่สภาพ ซึ่งจะต้องดีกว่าในปัจจุบัน

สุวิทย์ ยิงวรพันธ์ (สุวิทย์ ยิงวรพันธ์ 2512 : 52) ใต้ให้ความหมายคำว่า พัฒนาชุมชน คือ "การกระทำใด ๆ ก็ตามซึ่งจะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือ

ส่งเสริมชุมชนนั้น ๆ มีวิวัฒนาการดีขึ้น คือเจริญทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

ความหมายที่องค์การสหประชาชาติ (องค์การสหประชาชาติ อ้างถึงใน สุวิทย์ ยี่งวรพันธ์ 2512 : 48) ถือเป็นมาตรฐาน คือ "การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการซึ่งดำเนินการด้วยการรวมกำลังของราษฎรเองกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เพื่อปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ของชุมชนนั้น ๆ ให้เจริญยิ่งขึ้น และผสมผสานชุมชนเหล่านั้นเข้าเป็นชีวิตของชาติ และเพื่อทำให้ราษฎรอุทิศตนเพื่อความก้าวหน้าของประเทศได้อย่างเต็มที่"

ไพฑูรย์ เกรือแก้ว (ไพฑูรย์ เกรือแก้ว 2518 : 189) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความหมายของการพัฒนาชุมชน คือ "ขบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ที่จะไปทำให้ชีวิตทุก ๆ ด้านของชาวชนบท ให้มีการเปลี่ยนแปลงเจริญก้าวหน้าขึ้นพร้อม ๆ กัน"

สาย หุตะเจริญ (กระทรวงมหาดไทย, กรมพัฒนาชุมชน, กองฝึกอบรม 2512 : 17) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "การพัฒนาชุมชน เป็นวิธีการสร้างชุมชนให้เจริญ โดยอาศัยกำลังความสามารถของประชาชน และความช่วยเหลือของรัฐบาลร่วมกัน"

สุนัย ทองนพ (สุนัย ทองนพ 2524 : ไม่ปรากฏเลขหน้า) ได้กล่าวถึงงานพัฒนาชุมชนไว้ว่า งานพัฒนาชุมชนเป็นงานพัฒนากำลังความคิด ความสามารถของประชาชนในชนบท ในการทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชน และระหว่างประชาชนด้วยกันเอง เพื่อปรับปรุงตนเองและชุมชนไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา อนามัย และขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม อันจะนำไปสู่ความเจริญมั่นคงในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย"

ดังนั้นจากการศึกษาความหมายของการพัฒนาชุมชนที่มีผู้ให้ทัศนะไว้ต่าง ๆ กัน จะเห็นได้ว่าความหมายต่าง ๆ เหล่านี้แตกต่างกันออกไปในข้อปลีกย่อย แต่ในสาระสำคัญแล้วมีส่วนคล้ายคลึงกัน จึงพอสรุปได้ว่า "การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการมุ่งสร้างเสริมความเจริญให้แก่ชุมชนในทุก ๆ ด้าน โดยยึดถือประชาชนเป็นหลักสำคัญ คือให้ประชาชนเข้าร่วมในการดำเนินงาน ร่วมกับความช่วยเหลือของรัฐบาล

ข) ปรัชญาการพัฒนาชุมชน

การดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้น หลังจากประชาชนจะเป็นสิ่งที่ทำให้งานบรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย โดยเชื่อว่าประชาชนทุกคนมีพลังและความปรารถนา ที่จะปรับปรุงวิถีการดำรงชีวิตของตนให้มีมาตรฐานสูงขึ้น กวกรกระตุ้นเตือนและช่วยเหลือหลังดังกล่าวจะเป็นผลให้มีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนไปใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ความเจริญให้ชุมชนทุกด้านพร้อม ๆ กัน ดังนั้นปรัชญาของการพัฒนาชุมชนจึงยึดถือว่าคนเป็นทรัพยากรมนุษย์ ที่มีความสามารถและพลังซ่อนเร้นอยู่

นิรุติ ไชยกุล (นิรุติ ไชยกุล 2521 : 17-18) ได้กล่าวถึงหลักปรัชญาอันเป็นมูลฐานของงานพัฒนาชุมชน ไว้ดังนี้

1. บุคคลแต่ละคนย่อมมีความสำคัญ และมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกัน จึงมีสิทธิอันพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรม และอย่างบุคคลมีเกียรติในฐานะที่เป็นเพื่อนมนุษย์ปุถุชนผู้หนึ่ง
2. บุคคลแต่ละคนย่อมมีสิทธิ และสามารถที่จะกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของตนไปในทิศทางที่ตนต้องการ
3. บุคคลแต่ละคนถ้าหากมีโอกาสแล้ว ย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้เปลี่ยนแปลงทัศนคติประพฤติกปฏิบัติ และพัฒนาขีดความสามารถให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นได้
4. มนุษย์ทุกคนมีพลังในเรื่องความคิดริเริ่ม ความเป็นผู้นำและความคิดใหม่ ๆ ซึ่งซ่อนเร้นอยู่ และพลังความสามารถเหล่านี้สามารถเจริญเติบโต และนำออกมาใช้ได้ ถ้าหลังที่ซ่อนเร้นนี้ได้รับการพัฒนา
5. การพัฒนาหลังและขีดความสามารถของชุมชนในทุกด้านเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา และมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุคคล ชุมชน และรัฐ

สำหรับ ทัศน บุนยรัตพันธุ์ (ทัศน บุนยรัตพันธุ์ 2517 : 2) ได้สรุปหลักปรัชญา 5 ข้อ ไว้ดังนี้

ประการแรก ที่เกี่ยวข้องอยู่บนรากฐานอันมั่นคงแห่งความศรัทธาในตัวเองว่า เป็นทรัพยากรที่มีความหมายและสำคัญที่สุด มนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้น ถ้ามีโอกาส การพัฒนาทั้งหลายจะปราศจากผลสิ้น ถ้าหากมองข้ามในเรื่องการพัฒนากุศลแต่ละคน ให้มีทรัพยากรที่ถูกต้อง และมีขีดความสามารถสูงขึ้น

ประการที่สอง การพัฒนาชุมชนก็คือ ความศรัทธาในเรื่องความยุติธรรมของสังคม (Social Justice) การมุ่งขจัดความขัดแย้งและความเหลื่อมล้ำต่ำสูงที่เห็นได้ชัดในหมู่มวลชนนั้น เป็นเรื่องที่อารยะสังคมพึงยึดมั่น

ประการสุดท้าย ความไม่รู้ ความถือดี และการใช้กำลังบังคับ เป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนา และความเจริญรุดหน้าจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยวิธีการให้การศึกษานั้น การให้การศึกษาก็ให้โอกาสจะช่วยดึงพลังซ่อนเร้นในตัวคนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และการพัฒนาจะมีประสิทธิภาพได้ก็จะต้องยึดหลักการรวมกลุ่มและการทำงานกับกลุ่ม เพราะมนุษย์เราเป็นสัตว์สังคม การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มและทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม จะช่วยให้คนได้เจริญเติบโตโดยเร็วที่สุด

ยูวัลด์ วุฒิเมธี (ยูวัลด์ วุฒิเมธี 2526 : 3) ได้แบ่งปรัชญาของการพัฒนาชุมชนออกเป็น 2 ข้อใหญ่ คือ

1. การพัฒนาชุมชนนั้นให้ความสำคัญเชื่อมั่นในตัวบุคคลว่าเป็นทรัพยากร (Human resources) ที่มีความสำคัญที่สุดในความสำเร็จของการดำเนินงานทั้งปวง และเชื่ออย่างแน่วแน่ว่ามนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะพัฒนาตัวเองได้ตามขีดความสามารถทางกายภาพของตน หากโอกาสอำนวย และมีผู้คอยชี้แนะที่ถูกต้อง

2. การพัฒนาชุมชนเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนปรารถนาต้องการความยุติธรรมที่จะมีชีวิตอยู่ในสังคม (Social Justice) ต้องการอยู่ในสังคมด้วยความสุขกายสบายใจ (Social Satisfaction) และต้องการอยู่ร่วมในสังคมให้เป็นที่ยอมรับของสังคมด้วย (Social Acceptability)

สำนักงานพัฒนาชุมชนเขต 3 กรมการพัฒนาชุมชน (กรมการพัฒนาชุมชน, สำนักงานพัฒนาชุมชนเขต 3 2520 : ไม่ปรากฏเลขหน้า) ใ้กล่าวถึงปรัชญาของ

การพัฒนาชุมชน ไว้ดังนี้คือ

1. เราเชื่อว่าคน (ชาวบ้าน) มีศักยภาพในตัวอยู่แล้ว จึงปรารถนาที่จะดึงมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ตัวเองให้ได้
2. เราเชื่อว่าคน (ชาวบ้าน) มีความสามารถและความต้องการที่จะปรับปรุงตนเองให้ดีกว่าเดิม
3. เราเชื่อว่าคน (ชาวบ้าน) มีความสามารถที่จะปรับปรุงตนเองด้วยตัวเขาเองได้หากเขาได้มีโอกาสและการเรียนรู้

สำหรับกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ถือปรัชญาที่ว่า "มนุษย์มีความสามารถที่อาจจะเพิ่มขึ้นได้ โดยไม่จำกัดและจะใช้ความสามารถนั้นได้ถ้ามีโอกาส" (พจน์ สุจำนงค์ และคณะ 2524 : 85)

จากปรัชญาการพัฒนาชุมชนดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่าข้อสรุปของ โกวิท พงงาม และปรีดี โชติช่วง (โกวิท พงงาม และปรีดี โชติช่วง 2527 : 18) ตรงกับหลักปรัชญาอันเป็นมูลฐานของงานพัฒนาชุมชน ซึ่งกล่าวไว้ดังนี้ "ปรัชญางานพัฒนาชุมชน คือเรามีความเชื่อว่าประชาชนทุกคนย่อมมีความสามารถและพร้อมที่จะใช้หรือแสดงออกซึ่งความสามารถของเขาทันที หากเมื่อมีโอกาสและการเรียนรู้"

ก) หลักการและวิธีดำเนินงานพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีที่นำมาใช้เพื่อให้การพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง บรรลุผลสำเร็จอย่างมั่นคงถาวร ด้วยเหตุว่าในชุมชนนั้นสิ่งที่สำคัญที่สุดคือคน ซึ่งสามารถจะบันดาลให้สิ่งต่าง ๆ ในสังคมมีอันเป็นไป ผลงานต่าง ๆ ที่สร้างขึ้น เพื่อประโยชน์ของสังคม จะยั่งยืนถาวรหรือไม่ขึ้นอยู่กับคนในสังคมนั้นเป็นสำคัญ ดังนั้นแนวความคิดในอันที่จะสร้างความมั่นคงในสังคม จึงต้องมุ่งไปที่การพัฒนาคน ให้มีประสิทธิภาพ ดังนั้นการพัฒนาชุมชนจึงสามารถที่จะยึดเป็นหลักในการดำเนินการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของประเทศได้

อุ้นตา นพคุณ (อุ้นตา นพคุณ 2523 : 33 - 34) ให้ความสำคัญในการพัฒนาชุมชนดังนี้

แนวความคิดที่เกิดขึ้นมาจากความเชื่อในคุณค่าของมนุษย์ ซึ่งเป็นแม่บทหรือปรัชญาของการพัฒนาชุมชน ความเชื่อที่ว่าประชาชนในทุกสังคม ไม่ว่าจะมึระดับความรู้หรือการศึกษา ระดับใด มีความสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงยกระดับความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้นได้ เพราะมนุษย์เราตลอดก็มีความสามารถที่จะเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมของตนเอง มนุษย์ชาติได้เจริญมาถึงปัจจุบันนี้ ก็โดยการเรียนรู้จากข้อผิดพลาดต่าง ๆ และพยายามใช้สติปัญญาของตนแก้ไขเอาขณะอุปสรรคนานาประการ เพราะฉะนั้นประชาชนไม่ว่าจะมีความรู้ ในระดับใดก็ตาม ถ้าหากมีโอกาสได้เรียนรู้ หรือรับการศึกษแล้ว เขาก็เปลี่ยนแปลงทัศนคติ ได้ ในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน จะยึดถือวิธีการปฏิบัติงานแบบช่วยกันคิด (Non-Directive Approach) และแนวความคิดที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือเรื่อง "การช่วยเหลือตนเอง" (Self-Help)

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2515 : 88-91) กล่าวถึงการพัฒนาชุมชนมีหลักที่สำคัญ 6 ประการด้วยกันคือ

1. หลักการให้ประชาชนช่วยตนเอง
2. หลักการให้ประชาชนมีส่วนร่วม
3. หลักประชาธิปไตยในการทำงาน
4. หลักการใช้ประโยชน์จากบุคคลากร
5. หลักการเข้าใจวัฒนธรรมของท้องถิ่น
6. หลักการประเมินผล

ทัณฑ์ สุจ้านงค์ และคณะ (ทัณฑ์ สุจ้านงค์ และคณะ 2524 : 23 - 26) ได้ให้หลักการพัฒนาชุมชนไว้ดังนี้ คือ

1. ยึดถือประชาชนเป็นหลัก
2. ยึดทรัพยากรของชาวบ้านเป็นหลัก

3. ยึดหลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน
4. ยึดหลักการปกครองตนเอง
5. ยึดหลักการประสานงาน
6. การเปลี่ยนแปลงหรือดำเนินงานพัฒนาชุมชน ต้องเริ่มต้นจากสิ่งง่ายเสียก่อน
7. การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ของชาวบ้านนั้น เราจะต้องคำนึงถึงสิ่งง่าย ๆ

ในชีวิตของคน

8. ยึดวัฒนธรรมเป็นหลัก

ส่วนวิธีการดำเนินงานนั้นต้องยึดวิธีการ 2 ประการ คือ

1. วิธีการให้การศึกษาแก่ชุมชน
2. วิธีการจัดระเบียบชุมชน

ยิววัฒน์ วุฒิเมธี (ยิววัฒน์ วุฒิเมธี 2526 : 7 - 8) ได้เสนอแนะหลักการของการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1. หลักความร่วมมือของประชาชน
2. หลักการแสวงหาผู้นำ
3. หลักการทำงานกับกลุ่ม
4. หลักการสมทบ
5. หลักการประสานงาน
6. หลักการรับผิดชอบร่วมกัน
7. หลักการขยายผล

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงวิธีดำเนินงานพัฒนาชุมชนว่าควรครอบคลุมประเด็น
ต่อไปนี้

1. การให้การศึกษา

1.1 เป็นการให้การศึกษาภาคชีวิตแก่ประชาชนในชนบทให้มีโอกาสเรียนรู้
และเข้าใจถึงสภาพการณ์ หรือปัญหาต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต

1.2 เป็นการให้การศึกษาอบรมแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัย เพื่อให้เกิดทัศนคติ
ค่านิยม และพฤติกรรมใหม่ ๆ ที่เกื้อหนุนต่อการพัฒนา

1.3 ตัวอย่างการให้การศึกษาอบรม ในทางปฏิบัติกระทำโดยวิธี

- การประชุมกลุ่มปะหุดคุย
- การแนะนำเรื่องต่าง ๆ
- การฝึกอบรม การสาธิต การฝึกอาชีพ
- การจัดกิจกรรมต่าง ๆ

2. การจัดตั้งกลุ่มและพัฒนากลุ่ม คือพัฒนาองค์กรของประชาชน

2.1 การจัดตั้งกลุ่ม หรือองค์กรของประชาชน เป็นการสร้างพลังในการ
ตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติและรับผิดชอบในกิจกรรมพัฒนาชุมชน

2.2 เป็นการให้พลังกลุ่มเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาความคิด
ของกลุ่ม

2.3 ส่งเสริมความเป็นตัวของตัวเอง มีความกล้าและความเชื่อมั่น

2.4 ตัวอย่างกลุ่ม เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มอาชีพต่าง ๆ

3. การสรรหาและพัฒนาผู้นำของชุมชน

3.1 ความจำเป็นที่สำคัญในงานพัฒนาชุมชน คือการจัดตั้งกลุ่มและการสรรหา
ผู้นำ

3.2 การสรรหาผู้นำเพื่อให้ประชาชนเป็นตัวของตัวเอง

3.3 ผู้นำของชุมชนจะเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้านบริหารและนำความคิด ประชาชน
นำความคิดชุมชนแทนเจ้าหน้าที่ของรัฐให้เป็นอย่างดี

3.4 พื้นฐานของผู้นำชุมชน มีทั้งเพื่องัดกุมอยู่ในชุมชน หรือไม่ก็รู้จักชุมชน

ดีกว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพราะเขาอาจมีชีวิตในชุมชนและตายในชุมชน

4. การส่งเจ้าหน้าที่ของรัฐออกไปปฏิบัติงานกับประชาชน

4.1 ส่งเจ้าหน้าที่ของรัฐออกไปเป็นผู้คอยเป็นเพื่อนคู่คิด คอยแนะนำแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ (อย่างเป็นทางการ)

4.2 ตัวอย่างเช่น การส่งเจ้าหน้าที่ "พัฒนากร" เข้าไปคลุกคลีปฏิบัติงาน ในฐานะผู้นำความรู้สู่ประชาชน ร่วมปฏิบัติงานกับประชาชน

4.3 เจ้าหน้าที่ข้าราชการที่ปฏิบัติงานกับประชาชน จะต้องได้รับการฝึกอบรม ให้เป็นผู้มีความรู้กว้างขวาง สามารถแก้ปัญหาประชาชนได้

5. การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน

5.1 การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน เพื่อแยกแยะปัญหาและความต้องการ ของประชาชน ให้ประชาชนตื่นตัว และตระหนักในปัญหามากขึ้น

5.2 เพื่อประโยชน์ก่อนทำการวางแผน / โครงการ ต้องสำรวจข้อมูล เบื้องต้นทุก ๆ ด้านในชุมชน

5.3 การสำรวจชุมชน ต้องให้ประชาชนและผู้นำชุมชน เข้ามามีส่วนร่วม หรือผ่านทางผู้นำของชุมชน

6. การวางแผนและโครงการ

6.1 หลักและวิธีการดำเนินงานพัฒนาชุมชนคือว่า การวางแผนและวาง โครงการจะกำหนดขอบเขตทิศทาง และวิธีแก้ไขปัญหามาของชุมชนไว้

6.2 การวางแผนและวางโครงการ จะช่วยให้ประชาชนและผู้นำท้องถิ่น และรัฐบาลได้มองเห็นปัญหา และกำหนดการระดมทรัพยากรได้

6.3 การมีแผน / โครงการ จะไม่เกิดความสับสนในการคิดริเริ่มตัดสินใจ พัฒนาชุมชน

6.4 การวางแผนและวางโครงการในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน เน้นระดับ หมู่บ้านและตำบลโดยประชาชนเป็นผู้วางขึ้นตามสภาพปัญหาและความต้องการ ประกอบกับให้ สอดคล้องกันทั้งนโยบายรัฐบาล และรัฐบาลก็ต้องวางแผนให้สอดคล้องกับแผนของประชาชน

7. การประสานงาน

7.1 เป็นการร่วมมือในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน มิใช่เป็นงานของรัฐ หรือประชาชนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ

7.2 เนื่องจากกิจกรรมงานพัฒนาชุมชนมีหลายด้าน จะต้องประสานงานทั้งทางวิชาการ บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ ให้สอดคล้องเกื้อกูลกัน

7.3 เจ้าหน้าที่ของรัฐทุกหน่วยงานที่ปฏิบัติในชุมชน จะต้องร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดตามบทบาทและหน้าที่ตามความถนัด

จากหลักการและวิธีดำเนินงานพัฒนาชุมชน เท่าที่ยอมรับในเวลานี้ คือประชาชนมีพลังความสามารถ และควรดำเนินงานแบบช่วยกันคิด (Non-Directive) นั้นเอง

3. ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาชุมชนกับการศึกษาระบบโรงเรียน

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า การพัฒนาชุมชนควรเป็นการพัฒนาทุกด้านทุกส่วน มิใช่พัฒนาแค่เพียงด้านหนึ่งด้านใดเท่านั้น ถ้าพัฒนาโคตเดียวไปทางด้านหนึ่งด้านใด มักจะประสบความล้มเหลว เพราะการพัฒนาแต่ละด้าน จะต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน เพราะในอคิดที่ผ่านมามีประเทศต่าง ๆ มักจะมุ่งพัฒนาเฉพาะจุดหนึ่งจุดใด ซึ่งเห็นว่าเป็นต้นเหตุแห่งความท้อพัฒนา จึงไม่สามารถแก้ไขความท้อพัฒนาได้เท่าที่ควร

สุนทร สุนันท์ชัย (สุนทร สุนันท์ชัย 2523 : 93 - 95) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการศึกษาในฐานะเป็นปัจจัยหนึ่งของการพัฒนาชุมชน ว่ามีบทบาทร่วมหลายประการ ดังนี้คือ

1. ในฐานะเป็นโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) เพื่อรองรับการพัฒนา
ทั้งหมด
2. ในฐานะเป็นตัวประกอบของการพัฒนาเฉพาะอย่าง หรือเฉพาะโครงการ
3. ในฐานะเป็นตัวกระตุ้นให้มองเห็นปัญหา และความจำเป็นที่จะต้องพัฒนา
4. ในฐานะที่เป็นเครื่องมือฝึกฝนกระบวนการคิดและการทำงาน

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ปัจจัยทางการศึกษาจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอันหนึ่งในการพัฒนาชุมชน ซึ่งจะต้องเลือกสรรให้สอดคล้องกับปัญหาความต้องการ และกิจกรรมการพัฒนาในแต่ละชุมชน สำหรับการจัดการศึกษาในส่วนที่เป็นการศึกษาจากระบบโรงเรียนนั้น จะมีส่วนสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชน เพราะมีวัตถุประสงค์ที่คล้ายคลึงกันดังที่ อุ่นตา นพคุณ (ούνตา นพคุณ 2523 : 34 -35) ใ้กล่าวไว้ว่า

ทั้งการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการพัฒนาชุมชน ต่างต้องการให้ประชาชนได้มีโอกาสเตรียมตัว หรือเรียนรู้วิธีที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว มีทักษะและความเข้าใจในการดำเนินชีวิตในครอบครัว และในการประกอบอาชีพ ลักษณะบางประการของการพัฒนาชุมชนที่คล้ายคลึงกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ

1. การพัฒนาชุมชน มีโครงการที่ดำเนินการอยู่เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนตั้งแต่วัยเด็ก ตลอดจนถึงวัยชรา และโครงการสำหรับทั้งสตรีและบุรุษ ดังนั้นการพัฒนาชุมชนจึงให้การศึกษาแก่บุคคลทุกเพศ ทุกวัย
2. การพัฒนาชุมชนมีระยะเวลาในการฝึกอบรมสั้น ไม่ใช้การศึกษาหรือฝึกอบรมในระยะเวลาอันยาวนาน โครงการฝึกอบรมบางอย่างอาจใช้เวลาเพียงหนึ่งหรือสองสัปดาห์เท่านั้น
3. การพัฒนาชุมชนให้ความสำคัญ ในเรื่องการเรียนรู้จากการเข้าไปปฏิบัติงานจริง ๆ และพยายามให้การฝึกอบรม และวิธีการกระตุ้น ยั่วยุ ให้ผู้ที่เข้ารับการศึกษาก่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติ คุณค่าต่าง ๆ ตลอดจนพฤติกรรมในทางที่ดี
4. การพัฒนาชุมชน พยายามให้ความรู้และโครงการการศึกษาที่สอดคล้อง และตอบสนองความต้องการ และสภาพแวดล้อมที่แท้จริงของประชาชน และชุมชนที่ต่างกัน
5. การพัฒนาชุมชนส่งเสริมการปฏิบัติงานโดยผู้นำกลุ่ม และการฝึกอบรมให้เอกัตบุคคลได้มีโอกาสพัฒนาตนเองเป็นผู้นำ

सानิตย์ บุญชู (सानิตย์ บุญชู, บรรณาธิการ 2526 : 2 - 6) ใ้กล่าวถึง การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการพัฒนาชุมชนไว้ว่า

ประเทศที่กำลังพัฒนามีปัญหาหลักที่เหมือน ๆ กัน คือปัญหาความรู้ ความยากจน และความเจ็บป่วยของประชาชน ซึ่งมีปัญหาดังกล่าวเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศ เราไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าว หากประชาชนยังอยู่ในภาวะความรู้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องให้การศึกษาแก่ประชาชน เพราะการศึกษามุ่งพัฒนาคน ทำให้ผู้ที่ได้รับการศึกษาได้พัฒนาความคิด ความสามารถในการพัฒนาตนเอง และชุมชนต่อไป แต่การศึกษาในระบบโรงเรียนมีข้อจำกัด ทำให้จำเป็นต้องหาวิธีการอื่นแทน ซึ่งวิธีการดังกล่าวก็คือ การให้ การศึกษานอกระบบโรงเรียนนั่นเอง

จากลักษณะบางประการของการพัฒนาชุมชนที่มีส่วนสัมพันธ์กับการศึกษานอกระบบโรงเรียน งานทั้งสองอย่างนี้จึงทำงานร่วมกันและเกื้อกูลกันได้ ดังนั้นผู้ที่จะมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ พัฒนาการนั่นเอง

4. พัฒนากรและบทบาทหน้าที่ของพัฒนากร

สำหรับตำแหน่งพัฒนากรมีประวัติมาจาก "ปลัดตำบล" ในสมัยแผนบูรณะชนบท ต่อมา เป็น "ปลัดพัฒนา" หรือปลัดอำเภอพัฒนากรในกระทรวงมหาดไทยและสารนิเทศก์ สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ แล้วจึงให้มาเป็นพัฒนากรตามกฎหมาย ก.พ. ฉบับที่ 240 ซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติพลเรือน พ.ศ. 2497 โดยให้รวมเรียก ปลัดอำเภอพัฒนากรและสารนิเทศก์ เป็น "พัฒนากร" (พัฒน์ สุจวันงศ์ และคณะ 2524 : 88)

คำว่า "พัฒนากร" (Community Development Organizer) หมายถึง ชีวราชการพลเรือนประจำอำเภอ สังกัดกรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบประจำตำบล โดยทำงานร่วมกับประชาชนในหมู่บ้าน ให้มีความผาสุกโดยวิธีการพัฒนา พลังการจัดแจง พลังความคิด และพลังการรวมตัวของชาวบ้านในอันที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน โดยมีองค์กรประชาชนเป็นฐานรองรับในการพัฒนาขั้นพื้นฐานทุกรูปแบบ เพื่อให้ชาวบ้านสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในอนาคต (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ 2525 : รายงานการสัมมนาทางวิชาการ)

ดังนั้นพัฒนากรจึงเปรียบเสมือนหนึ่ง "ผู้จัดการงานพัฒนาระดับตำบล" ซึ่งเป็นตัวจักรสำคัญในการที่จะเป็นผู้ชี้นำ ชี้นำ กระตุ้น เร่งเร้า ให้ชาวบ้านรู้จักกระตือรือร้นในการ

แก้ไขปัญหาและพัฒนาองค์กรประชาชนให้รู้ จักคิดริเริ่มในการวางแผนแก้ไขปัญหาคืออาศัย "หลังกลุ่ม" และ "องค์กรท้องถิ่น" ผลักดันให้เกิดความเคลื่อนไหวในกิจกรรมต่าง ๆ ตามสถานการณ์ และความเป็นจริงของหมู่บ้านอันเป็นการยกระดับและการดำรงชีวิตของชาวบ้านชนบท โดยอาศัยความร่วมมือของหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องลงไปปฏิบัติงานร่วมกันกับประชาชน (โกวิท วัฒนกุล และปรีดี โชติช่วง 2527 : 40)

สำหรับคำว่า "บทบาท" และ "หน้าที่" นั้นมีความสัมพันธ์ และเกี่ยวข้องกันถ้าแยกความความหมายดังที่ โกวิท วัฒนกุล และปรีดี โชติช่วง (โกวิท วัฒนกุล และปรีดี โชติช่วง 2527 : 40) ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

"หน้าที่" หมายถึง ภาระหรือข้อผูกพันที่ต้องปฏิบัติตามโดยมีกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ หรือขนบธรรมเนียมประเพณีกำหนด

"บทบาท" หมายถึง กิริยาอาการ หรือการแสดงออกเพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่สำเร็จ ความวัตถุประสงค์

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าคำว่า "หน้าที่" เป็นการเจาะจงที่ต้องปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับหรือคำสั่งทางราชการ ส่วนคำว่า "บทบาท" เป็นเรื่องซึ่งให้เห็นขอบเขตภาระหน้าที่ทั่วไปอย่างกว้าง ๆ และจะแสดงพฤติกรรมออกมาตามตำแหน่งหน้าที่ที่บุคคลนั้นได้รับ

หน้าที่ของพัฒนากร

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (กระทรวงมหาดไทย, กรมการพัฒนาชุมชน กองฝึกอบรม 2512 : 52 - 62) ได้กำหนดหน้าที่ของพัฒนากรไว้ดังนี้

ก. หน้าที่ต่อรัฐและประชาชน

1) หน้าที่ต่อรัฐ พัฒนกรทำหน้าที่เป็นตัวจักรสำคัญของงานพัฒนาชุมชนในอันที่จะนำเอาบริการของรัฐไปให้ถึงมือประชาชน เพื่อหาทางที่จะบำบัดความเดือดร้อนของประชาชน พัฒนกรเปรียบเสมือนเป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนกับหน่วยราชการ ทำให้เจ้าหน้าที่หน่วยราชการทราบ ถึงความต้องการของประชาชน

2) หน้าที่ต่อประชาชน เป็นผู้ให้การศึกษาแก่ชาวชนวนในเขตพัฒนา กระตุ้น

ประชาชนให้รู้จักคิดรวมกำลังกันเพื่อปรับปรุงความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้สูงขึ้น นำความคิดและวิธีการใหม่ ๆ ไปให้ชาวบ้านปฏิบัติในการดำเนินงานปรับปรุงความเป็นอยู่ต่าง ๆ โดยทั่วไป

ข. หน้าที่ตามระเบียบและคำสั่งของทางราชการ

- 1) พัฒนาการเป็นข้าราชการอำเภอ แต่มีหน้าที่ออกไปปฏิบัติงานกับประชาชน ในหมู่บ้านเขตพัฒนาอำเภอ
- 2) พัฒนาการมีหน้าที่ส่งเสริมเผยแพร่ความรู้ให้แก่ประชาชน ในด้านเศรษฐกิจ อนามัย และสังคม
- 3) พัฒนาการเป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่วิชาการของกระทรวง ทบวงกรมต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่วิชาการนั้น ๆ ในทาง วิชาการ การเงิน และวัสดุ เป็นต้น
- 4) พัฒนาการทำงานกับประชาชน ทั้งที่เป็นรายบุคคลและกลุ่มคน ต้องช่วยเหลือคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านตำบล ในการวางโครงการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ตามความต้องการของประชาชน เพื่อให้คณะกรรมการดังกล่าวมีความรู้ความชำนาญ ที่จะปฏิบัติงานชุมชนของ ตัวเองได้ ในเมื่อพัฒนาการเคลื่อนย้ายไปที่อื่นแล้ว หรือเมื่อได้ยกตำบลขึ้นเป็นหน่วยปกครอง ส่วนท้องถิ่นแล้ว

โกวิทย์ พวงงาม และปรีดี โชติช่วง (โกวิทย์ พวงงาม และปรีดี โชติช่วง 2527 : 47 - 48) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของพัฒนากร ซึ่งแยกออกเป็น 2 อย่าง คือ

ก. หน้าที่ต่อประชาชน พัฒนาการเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ลงไปทำงานร่วมกับประชาชน และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานอื่นในหมู่บ้านชนบท ซึ่งมีหน้าที่ในเชิงปฏิบัติดังนี้

- 1) เป็นผู้ชี้แนะ ชี้แนะ กระตุ้น เร่งเร้า ให้ประชาชนรู้จักค้นหาปัญหา ความเดือดร้อน และสิ่งที่ต้องปรับปรุงแก้ไขของชุมชนส่วนรวมทุกด้าน
- 2) เป็นผู้ร่วมกลุ่มชาวบ้านให้รู้จักการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง และให้การศึกษา นอกกระบบ
- 3) เป็นผู้จัดตั้งและพัฒนาองค์กรท้องถิ่น เพื่อบริหารงานพัฒนาในอันที่จะแก้ไขปัญหาท้องถิ่น
- 4) เป็นผู้ประสานงานหน่วยราชการไปให้ความรู้ในทุกด้านแก่ชาวชนบท

- 5) เป็นผู้ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ เพื่อเพิ่มรายได้แก่ชาวชนบท
- 6) เป็นผู้รวมกลุ่มอาชีพ เพื่อเพิ่มทุนทักษะและพัฒนาคุณภาพผลผลิต ตลอดจนสร้างหลังกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกัน
- 7) เป็นผู้ให้ความรู้แก่ประชาชนในด้านการตลาด การจัดการ การระดมเงินออก เพื่อเป็นทุนด้านอาชีพ
- 8) เป็นผู้ส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยขั้นพื้นฐาน ในด้านการรู้จักเลือกตั้งผู้แทนของตนในระดับตำบล เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) กรรมการสภาตำบล (กสต.) คณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้าน ตำบล (กพสม. กพสต.) กรรมการกลุ่มต่าง ๆ
- 9) เป็นผู้ให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบกับความเดือดร้อนจากภัยพิบัติต่าง ๆ ในฐานะประชาสงเคราะห์ตำบล
- 10) เป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนประเพณีและวัฒนธรรมที่ดีงามของท้องถิ่น
- 11) เป็นผู้ชี้แนะให้ชาวบ้านรู้จักการพัฒนาหมู่บ้าน เช่น การจัดทำป้ายบ้านป้ายเลขที่บ้าน รั้วบ้าน การปลูกไม้ดอกไม้ประดับ การสร้างส้วมที่ถูกสุขลักษณะ การรักษาความสะอาดของหมู่บ้าน
- 12) เป็นที่ปรึกษาให้การฝึกอบรม แก่กลุ่มคนทุกวัยที่มีปัญหาและสมควรได้รับการพัฒนา

ข. หน้าที่ต่อรัฐบาล

- 1) ปฏิบัติการจิตวิทยาเพื่อลดเงื่อนไขสงคราม โดยสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างข้าราชการกับประชาชน และข้าราชการด้วยกัน ส่งผลสะท้อนถึงความมั่นคงของชาติโดยรวม
- 2) เป็น "สื่อกลาง" ระหว่างข้าราชการกับประชาชน เพื่อนำบริการความปรารถนาที่ ชาวความรู้ทุกด้าน ไปสู่ชาวบ้าน และปัญหาความต้องการของชาวบ้านสู่หน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะได้แก้ไขปัญหานั้นให้กับประชาชน
- 3) เป็นผู้ประชาสัมพันธ์เผยแพร่กิจกรรมต่าง ๆ ชาวความรู้ เทคโนโลยีใหม่ ๆ ของทางราชการแก่ชาวบ้าน
- 4) เป็นผู้สนับสนุนนโยบายของรัฐบาล และให้ความสำคัญแก่ข้าราชการ

ทุกสิ่งกีดขวางไปจัดทำโครงการหรือกิจกรรมเพื่อผลประโยชน์แก่ชาวชนบทโดยไม่ถือตัว

5) ปฏิบัติงานในหน้าที่อื่น ๆ ที่รัฐบาลได้มอบหมายเป็นกรณีพิเศษตามสถานการณ์และเฉพาะพื้นที่ปฏิบัติงาน

ไพฑูรย์ เกรือแก้ว (ไพฑูรย์ เกรือแก้ว 2518 : 278 - 287) อ้างถึงใน พัทม์ สัจจางค์ และคณะ 2524 : 89) ได้กล่าวถึงภาระหน้าที่ของพัฒนากรมี 5 ประการ ดังต่อไปนี้

1. พัฒนาการจะต้องเข้าไปอยู่ในหมู่บ้าน
2. พัฒนาการต้องเป็นนักประชาสัมพันธ์ที่ดี
3. พัฒนาการมิใช่ผู้เชี่ยวชาญในสาขาเฉพาะวิชา พัฒนาการเป็นแต่เพียงผู้ช่วยเหลือเบื้องต้น ร่วมมองปัญหากับชาวบ้าน ค้นคิดวิธีแก้ไขกับชาวบ้าน
4. พัฒนาการต้องเป็นนักประสานงานที่ดี
5. พัฒนาการจักต้องเป็นนักสร้างผู้นำ เพื่อทำงานพัฒนาในหมู่บ้าน พัฒนาการจะเป็นเพียงวีรบุรุษผู้อยู่หลังฉาก

บทบาทของพัฒนากร

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2515 : 155 - 161) ได้กล่าวถึงบทบาทหลักของพัฒนากรมีอยู่ 4 บทบาทด้วยกัน คือ

1. เป็นที่ปรึกษา (Advisor) พัฒนาการจะดำรงตนเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำแก่ชาวบ้านโดยเฉพาะคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านในเรื่องต่าง ๆ
2. เป็นนักการศึกษา (Education) คือให้ความรู้แก่ประชาชนในเรื่องสังคมและอาชีพต่าง ๆ
3. เป็นนักรวมกลุ่ม (Organizer) ก็จะสามารถจูงใจประชาชนให้มารวมกลุ่มกันได้ เพื่อวัตถุประสงค์ที่จะแก้ปัญหาของตนและชุมชน

4. เป็นสื่อกลาง (Link) ถือเป็นตัวกลางระหว่างประชาชนกับรัฐบาล โดย
 ทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย

สาย หุตะเจริญ (สาย หุตะเจริญ 2509 : 16 - 19) ได้จำแนกบทบาทของ
 พัฒนาการไว้ 3 ประการด้วยกัน คือ

1. ในฐานะผู้ให้การศึกษา
2. ในฐานะเป็นผู้รวมกลุ่มประชาชน
3. ในฐานะเป็นผู้ประสานงาน

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (กระทรวงมหาดไทย, กรมการพัฒนา
 ชุมชน : 9) ได้กล่าวถึงพัฒนาการในการทำงานร่วมกับประชาชน จะต้องคำนึงถึงบทบาท
 3 ประการ คือ

1. ผู้เชื่อมประสาน (Link)

1.1 การนำ คือการชักนำนักวิชาการบริหารของรัฐบาลไปถึงประชาชน
 และชักนำประชาชนไปพบกับนักวิชาการ เพื่อรับบริการตามความต้องการโดยถูกต้องและเหมาะสม
 เหมาะสม

1.2 การประสานงาน ประสานงานระหว่างประชาชน ผู้นำท้องถิ่น
 หน่วยงานเอกชน และหน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้อง

1.3 การติดตามงาน เมื่อทำหน้าที่วิชาการไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานใดไปให้
 ความช่วยเหลือ หรือให้ความรู้แก่ประชาชนแล้ว ต้องคอยติดตามและรายงานผลให้หน่วยงาน
 นั้น ๆ ทราบ

2. ผู้ร่วมปฏิบัติงาน (Catalyst)

2.1 การวางแผนทำการสำรวจข้อมูลทั้งปวงในท้องที่เพื่อร่วมกับราษฎร
 หรือตัวแทนวางแผนพัฒนาตำบลขึ้น

2.2 การจัดรวมกลุ่ม ชักนํารราษฎรให้เข้าร่วมกันจัดตั้งเป็นกลุ่มต่าง ๆ
 เพื่อร่วมกันคิด ปรัชญา หาแผนและทำกิจกรรม

2.3 การร่วมปฏิบัติงาน ลงมือช่วยเหลือร่วมปฏิบัติงานกับราษฎรตามโครงการต่าง ๆ

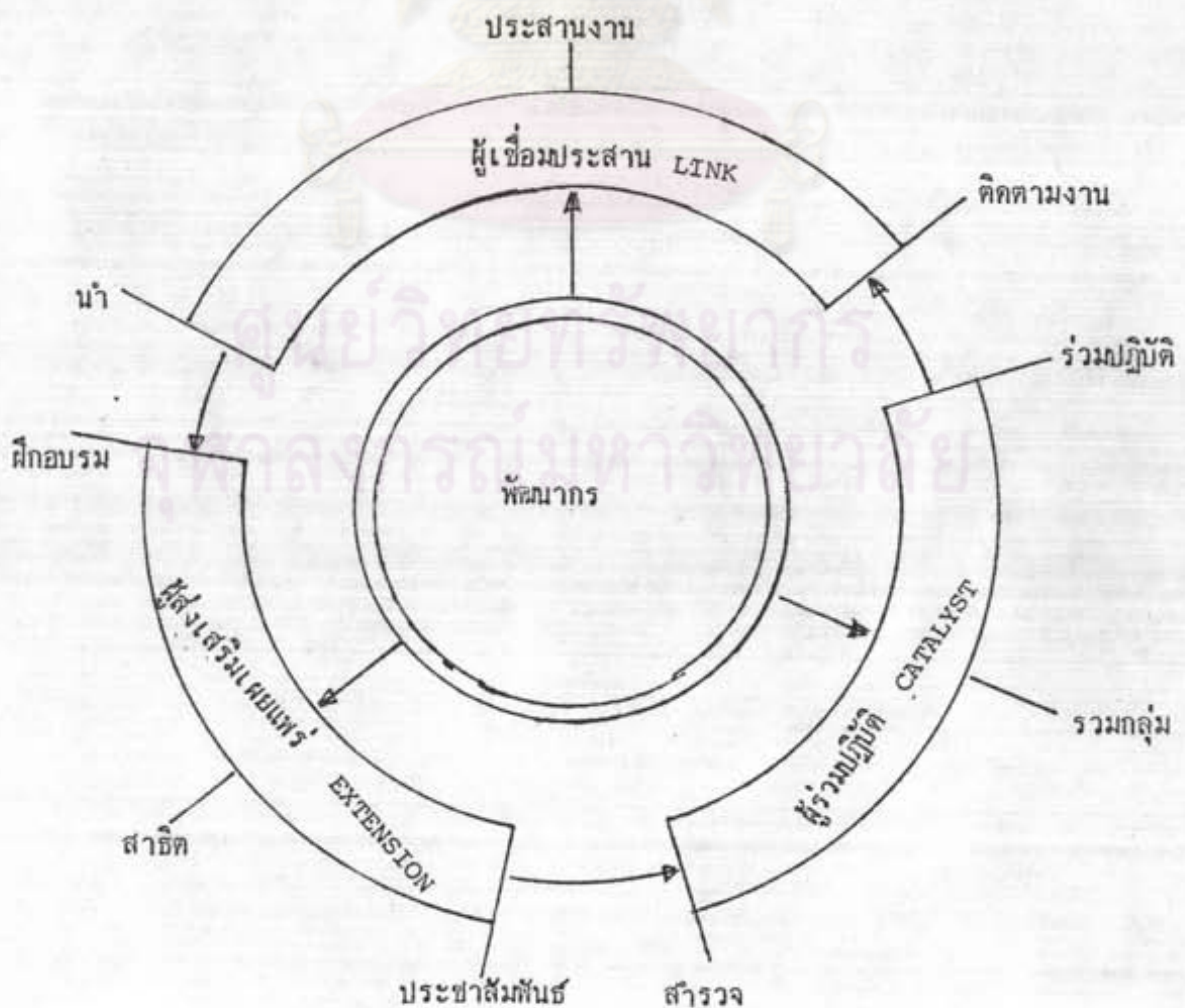
3. ผู้ส่งเสริมเผยแพร่ทักษะ

3.1 กองฝึกอบรม เพื่อเพิ่มทุนทักษะแก่ประชาชนทั้งในด้านอาชีพ และการดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน

3.2 การสาธิต ทำการทดลอง สาธิตกิจกรรมซึ่งเป็นความรู้ใหม่ ๆ ให้ประชาชนได้เข้าใจ และเห็นประโยชน์

3.3 การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ความรู้ความคิด และผลงานที่ราษฎรได้ร่วมมือกันจัดทำ รวมทั้งการจัดวันนิทรรศการ เพื่อแสดงขั้นตอนการทำงานในแต่ละกิจกรรม เพื่อดึงดูดความสนใจของราษฎรในชุมชนและนอกชุมชน ตลอดจนหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อผลในการให้ความร่วมมือ

บทบาทของพัฒนากรในคู่มือปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนสำหรับพัฒนากร (กระทรวงมหาดไทย, กรมการพัฒนาชุมชน : 123) ให้แสดงในแผนภูมิข้างล่างดังนี้

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ที่ความรับผิดชอบของพัฒนากรในเรื่องงานที่พัฒนากรจะต้องปฏิบัติตามหน้าที่ ตามหนังสือกรมการพัฒนาชุมชนที่ มท. 0503/3797 ลงวันที่ 26 มิถุนายน 2527 รวม 6 ประการดังนี้ คือ

หน้าที่

1. จัดเตรียมชุมชนเพื่อเป็นฐานรองรับการพัฒนาต่าง ๆ

งานที่ปฏิบัติ

1. การสำรวจข้อมูลของหมู่บ้าน - ตำบล
2. จัดทำวิเคราะห์ข้อมูลของหมู่บ้าน - ตำบล
3. ร่วมกับเจ้าหน้าที่ 4 กระทรวงหลัก และสภาตำบลจัดทำแผนพัฒนาตำบล
4. กำรจัดทำโครงการพัฒนาหมู่บ้านและตำบล
5. การจัดตั้งองค์กรประชาชนในระดับหมู่บ้าน
6. การจัดตั้งศูนย์พัฒนาตำบล (ศทต.)
7. การปรับปรุง ศทต. เพื่อเป็นศูนย์ของการรวบรวมวิทยากรต่าง ๆ
8. การจัดตั้งศูนย์เยาวชนตำบล
9. การคัดเลือกแสวงหาผู้นำอาสาสมัครท้องถิ่นในหมู่บ้าน ตำบล ทุกประเภท
10. การจัดการฝึกอบรมหรือพัฒนาลักษณะการเป็นผู้นำ
11. การจัดให้มีกิจกรรมพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร
12. การจัดให้มีกิจกรรมพัฒนาแหล่งน้ำบริโภค
13. การจัดให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาอนามัย และจัดระเบียบชุมชน

หน้าที่งานที่ปฏิบัติ

2. จัดตั้งและพัฒนาองค์กรประชาชนให้
สามารถเป็นหน่วยนำในการพัฒนา

14. การจัดให้มีกิจกรรมสาธารณะทั่วไป
15. การนำความคิดเห็นชุมชน

3. พัฒนาคุณภาพของประชาชน

1. การจัดตั้งและฝึกอบรม กพค.
2. การจัดตั้งและฝึกอบรม กพสม.
3. การจัดตั้งและฝึกอบรม กพสค.
4. การจัดตั้งและฝึกอบรม กพสอ.
5. การจัดตั้งและฝึกอบรม กพสจ.
6. การฝึกอบรมเยาวชนเพื่อการจัดตั้ง
ศยต.
7. การฝึกอบรม กปต.
8. การฝึกอบรม กสค.
1. การคัดเลือกและฝึกอบรม ผคค.
2. การจัดให้มีกิจกรรมวันพัฒนา
3. การจัดให้มีกิจกรรมวันกตัญญู
4. การจัดให้มีกิจกรรมประเภทที่แสดง
ออกถึงการรักษาและส่งเสริม
วัฒนธรรมไทยและศีลธรรมอันดีของ
ประชาชน
5. การจัดให้มีหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่าง
6. งานให้การศึกษาระเบียงต้นเกี่ยวกับการ
การดำเนินชีวิตในครอบครัวให้มี
สุขภาพอนามัยสมบูรณ์
7. งานให้การศึกษาร่วมกันในการประกอบ
อาชีพและดำรงชีพ

<u>หน้าที่</u>	<u>งานที่ปฏิบัติ</u>
4. สร้างเสริมอาชีพและรายได้ของประชาชน ให้พอมีพอกิน (เป็นอย่างน้อย)	1. งานจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต 2. งานจัดตั้งกลุ่มอาชีพ 3. งานฝึกอบรมอาชีพเบื้องต้น 4. งานฝึกอบรมเพิ่มพูนทักษะด้านอาชีพ 5. การหาตลาดจำหน่ายผลผลิตและ ผลิตภัณฑ์ 6. งานจัดตั้งศูนย์รวบรวมผลผลิตภัณฑ์ 7. งานจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาด 8. งานการดำเนินงานกิจกรรมผู้เงาง ธนาคารข้าว 9. งานส่งเสริมอาชีพทั่วไป 10. งานสาธิตอาชีพทั่วไป
5. ประสานกิจกรรมการพัฒนาระหว่าง หน่วยงานต่าง ๆ	1. การประสานงานกับหน่วยงานเอกชน ต่าง ๆ ที่เข้าไปดำเนินงานพัฒนาชุมชน ในหมู่บ้าน-ตำบล 2. การส่งเสริมเผยแพร่งานพัฒนาชุมชน และให้การศึกษาความรู้แก่ประชาชน ในหมู่บ้าน-ตำบล 3. การติดตามช่วยเหลือในการดำเนินงานตามโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในหมู่บ้าน-ตำบล 4. การประสานการใช้ประโยชน์จาก โครงการที่ได้ดำเนินการเสร็จแล้ว ให้ประชาชนได้รับประโยชน์ด้วยความ เป็นธรรมและรับผิดชอบควบคุมดูแล รักษาอย่างใกล้ชิด

หน้าที่งานที่ปฏิบัติ

6. หน้าที่อื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย
5. การประเมินผลโครงการที่ทุกหน่วยงาน
เข้าไปดำเนินการในหมู่บ้าน-ตำบล
เพื่อที่จะนำไปปรับใช้เพื่อความร่วมมือ
กันทุกหน่วยงาน
 6. งานเผยแพร่ข่าวสารและประชาสัมพันธ์
งานพัฒนาชุมชน เพื่อให้หน่วยงานอื่น
เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ
 7. การสนับสนุนการดำเนินงานกองทุน
พัฒนาเด็กในการแสวงหาผู้บริจาค
สมทบกองทุนพัฒนาเด็ก
 1. หน้าที่เลขานุการคณะกรรมการสนับสนุน
การปฏิบัติการพัฒนาชนบท (กปต.)
 2. หน้าที่เกี่ยวกับการดำเนินงานหมู่บ้าน
อภพ. ตามหนังสือกระทรวงมหาดไทย
ที่ มท 1702/ว.1372 ลงวันที่ 16
พฤศจิกายน 2524 และที่
มท 170/1/ว.757 ลงวันที่ 14
กันยายน 2525
 3. ทำหน้าที่ตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย
ว่าด้วยการดำเนินงานของคณะกรรมการ
หมู่บ้าน พ.ศ. 2526
 4. หน้าที่ตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่
326 พ.ศ. 2515 เป็นที่ปรึกษา
สภาเทศบาล (กรณีได้รับคัดเลือกจาก
อำเภอและได้รับการแต่งตั้งจาก
ผู้ว่าราชการจังหวัด)

หน้าที่งานที่ปฏิบัติ

5. หน้าที่ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยโครงการสร้างงานในชนบท พ.ศ. 2527
6. หน้าที่ในการปฏิบัติงานเป็นประชาสงเคราะห์ตำบล
7. งานที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชา

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่ผ่านมาในประเทศเกี่ยวกับบทบาทของพัฒนากรในการส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียนยังไม่ปรากฏโดยตรง แต่มีผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอยู่บ้างซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอเป็นด้าน ๆ ดังต่อไปนี้

1. ความคาดหวัง ทักษะและปัจจัยแวดล้อม ที่เกี่ยวกับบทบาทของพัฒนากร
2. คุณลักษณะและพฤติกรรมการทำงานของพัฒนากร
3. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของพัฒนากร
 - 1) ความคาดหวัง ทักษะและปัจจัยแวดล้อม ที่เกี่ยวกับบทบาทของพัฒนากร

ชิตยา สุวรรณชฎ (ชิตยา สุวรรณชฎ 2510 : 102) ได้ทำการวิจัยเรื่องพัฒนากร : ความคาดหวัง บทบาทของพัฒนากร คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอ ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะสังคมและมาตรฐานการครองชีพของผู้ดำรงตำแหน่งพัฒนากรกับสภาพการทำงานที่พัฒนากรต้องทำอยู่ในเขตพัฒนา แตกต่างกันอยู่มาก ทำให้พัฒนากร

ชาคกำลังใจในการปฏิบัติงาน ให้อย่างเต็มที่ตามความต้องการของงาน ซึ่งพัฒนาการที่มีภูมิหลัง และรสนิยมแบบคนในเมือง จะมีความห้อยดอยในการทำงานในชนบท และพัฒนาการที่มีปริญญา มีลักษณะดีกว่าพัฒนาการที่ไม่มีปริญญาในเรื่องความคิดริเริ่มและความเป็นผู้นำ แต่พัฒนาการที่ไม่มีปริญญา มีความอดทน สมบุกสมบันสามารถทำงานร่วมกับประชาชน และมีความเป็นกันเองกับ ชีวราชการอื่น ๆ ดีกว่าพัฒนาการที่มีปริญญา

นवलลอ ยงบุญเกิด (นवलลอ ยงบุญเกิด 2517 : 38 - 60) ได้ศึกษา วิจัยเกี่ยวกับปัจจัยแวดล้อมบางประการที่เกี่ยวข้องกับบทบาทในการปฏิบัติงาน ของข้าราชการ ในงานพัฒนาชุมชน จังหวัดสกลนคร พบว่าปัจจัยเกี่ยวกับทักษะและภูมิหลังของข้าราชการที่ ทำหน้าที่พัฒนาชุมชนจะยังรับอิทธิพลของปรัชญาคิงเคมครองงำ ทำให้มีความรู้สึกว่าเป็นบทบาทจริง ของข้าราชการ เป็นผู้อยู่ในฐานะเหนือกว่าประชาชน เหตุนี้การแสดงออกของประชาชนจึงเป็น ในลักษณะคอยรับสิ่งที่ข้าราชการพัฒนาชุมชนมอบให้มากกว่าที่จะเป็นผู้ริเริ่มพัฒนาเพื่อท้องถิ่น ฉะนั้นบทบาทจริงที่จะส่งผลงานได้จริง จึงต้องประกอบด้วยคุณลักษณะพิเศษ คือ จะต้องเข้า กับประชาชนทั่ว ๆ ไปได้อย่างดี จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของประชาชน จะต้อง มีความรู้สึกศรัทธาอย่างใจจริงที่จะช่วยประชาชนเหล่านั้น จะต้องมีความรอบรู้ในเทคนิคของ การให้การศึกษาแบบกันเอง จะต้องมีบทบาทเป็นนักรวมกลุ่มที่ดี และจะต้องมีจิตใจเสียสละ โดยไม่หวังผลตอบแทนในการที่จะทำงานเพื่อประชาชน จะต้องมีบทบาทและนิสัยกระตือรือร้น และยึดมั่นในงานที่จะต้องทำ และต้องเป็นบทบาทที่ไม่ท้อแท้หรือความยากลำบาก มีความ สัมผัสใจที่จะอยู่และบุกป่าฝ่าดงในถิ่นทุรกันดาร และเสียสละอย่างนักบุญจริง ๆ จึงจะเป็น บทบาทที่ปฏิบัติงานได้ตรงกับบทบาทในอุดมคติ

และผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลัง ของข้าราชการที่ปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน ในจังหวัดสกลนคร พบว่าข้าราชการที่ปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนในจังหวัดสกลนคร ส่วนใหญ่มีอายุเฉลี่ย 18 - 39 ปี ซึ่งเป็นวัยที่เหมาะสมกับการปฏิบัติงาน แต่จากการตอบแบบสอบถาม ระดับอายุที่เหมาะสมควรมีอายุระหว่าง 22 - 45 ปี เพราะเป็นวัยผู้ใหญ่ ซึ่งมีความรับผิดชอบเต็มที่ สำหรับผู้ปฏิบัติงานทางพัฒนาชุมชนควรจะเป็นเพศชาย เพราะเข้มแข็งและสามารถที่จะคุ้มครองตัวเองได้ดีกว่าเพศหญิง ในส่วนที่เกี่ยวกับสถานภาพทางการสมรส คนโสดมีความเหมาะสมกว่าผู้ที่ทำการสมรสแล้ว ทางด้านการศึกษา ในจำนวนเกือบครึ่งหนึ่งมีการศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือมัธยมศึกษาปีที่ 3 รองลงมาสำเร็จการศึกษาในระดับอาชีวศึกษา และระดับปริญญา การศึกษาในระดับอื่น ๆ มีอยู่บ้างแต่เป็นส่วนน้อย ซึ่งผลการวิจัยพบว่าการศึกษาระดับอาชีวศึกษามีความเหมาะสมที่สุด

วีระศักดิ์ ศรีรักษ์ (วีระศักดิ์ ศรีรักษ์; 2527 : 93 - 94) ได้ทำการวิจัย ทัศนะของคณะกรรมการสภาตำบล คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน และพัฒนากรที่มีต่อบทบาทของพัฒนากรในการส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในจังหวัดชัยภูมิ พบว่าทัศนะของพัฒนากรที่มีต่อบทบาทของพัฒนากรในการส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เน้นการส่งเสริมอาชีพในชุมชนนั้นมากที่สุดในเรื่องเกี่ยวกับความร่วมมือกับคณะกรรมการสภาตำบล (กสค.) และคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน (กพม.) ในการวางแผนงานสร้างงานในชุมชนในหมู่บ้านให้สอดคล้องกับปัญหาของชาวบ้าน ในด้านการส่งเสริมการศึกษาและวิชาการในชุมชนพบว่ามีมากที่สุดเกี่ยวกับการส่งเสริมให้ประชาชนรักษาประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่น ทั้งยังส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักประหยัด และสนับสนุนให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพเดียวกัน หรือกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในระดับตำบลและหมู่บ้าน ส่วนในด้านการประสานงานพัฒนาชุมชนมีมากที่สุดเกี่ยวกับการสนับสนุนสถาบันในท้องถิ่น เช่น วัด โรงเรียน สภาตำบล ให้ความร่วมมือ

กันพัฒนาท้องถิ่น ทั้งยังสนับสนุนและชักชวนชาวบ้านให้ร่วมมือร่วมใจกันจัดตั้ง และรักษาสาธารณสมบัติในระดับตำบล และหมู่บ้านมากยิ่งขึ้น

2) คุณลักษณะและพฤติกรรมการทำงานของพัฒนากร

ศิริวรรณ เสรีภักตติวงศ์ (ศิริวรรณ เสรีภักตติวงศ์ 2527 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง คุณลักษณะและพฤติกรรมการทำงานของพัฒนากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : เปรียบเทียบระหว่างหมู่บ้านที่ชนะการประกวดหมู่บ้านพัฒนา ระดับจังหวัดและหมู่บ้านอื่น ๆ ในโครงการพัฒนาของ กรมการพัฒนาชุมชน โดยมีกลุ่มตัวอย่าง คือพัฒนากร 64 คน นักพัฒนาอื่น ๆ จำนวน 96 คน ผู้นำชุมชนจำนวน 196 คน และประชาชนจำนวน 64 คน รวม 384 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. พัฒนาการที่ปฏิบัติงานอยู่ในหมู่บ้านที่ชนะการประกวด และหมู่บ้านอื่น ๆ ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุ 30 - 39 ปี สมรสแล้ว ไม่เคยมีประสบการณ์ในการทำงานอื่นมาก่อน มีวุฒิต่ำกว่าปริญญาตรี หลังจากปฏิบัติหน้าที่แล้วได้รับการฝึกอบรมเพิ่มเติมไม่เกิน 4 ครั้ง มีความศรัทธาในอาชีพนักพัฒนา ความเสียสละ ความทันสมัย ความรับผิดชอบ ความเป็นประชาธิปไตย ความซื่อสัตย์ ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความอดทน และความเชื่อมั่นในตนเองสูง แต่มีความเป็นผู้นำไม่เด่นชัด

พัฒนากรที่ปฏิบัติงานอยู่ในหมู่บ้านที่ชนะการประกวดส่วนใหญ่เป็นพัฒนากรมาแล้ว 7 ปี ทำงานอยู่ในภูมิภาคอื่น และสำเร็จการศึกษาสาขาวิชาชีพครู แต่พัฒนากรที่ปฏิบัติงานอยู่ในหมู่บ้านอื่น ๆ ส่วนใหญ่เป็นพัฒนากรมาแล้ว 11 ปี ไม่ได้ทำงานอยู่ในภูมิภาคอื่น และสำเร็จการศึกษาสาขาวิชาก่อสร้าง

2. พัฒนาการที่ปฏิบัติงานอยู่ในหมู่บ้านที่ชนะการประกวด และหมู่บ้านอื่น ๆ ส่วนใหญ่ มีภูมิลำเนาเดิม ระยะเวลาของการเป็นพัฒนากรและความเสียสละแตกต่างกัน

3. พัฒนาการที่ปฏิบัติงานอยู่ในหมู่บ้านที่ชนะการประกวด และหมู่บ้านอื่น ๆ ส่วนใหญ่ มีความตั้งใจในการทำงานมาก และใช้วิธีการทำงานแบบประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ และ ร่วมกันคิด ร่วมกันทำกับชาวบ้านและผู้นำชุมชน แต่พัฒนากรที่ปฏิบัติงานอยู่ในหมู่บ้านที่ชนะการ ประกวดมีพฤติกรรมการทำงาน เพื่อการพัฒนาชนบทเป็นจำนวนครั้งที่มากกว่าพัฒนากรที่ปฏิบัติ งานอยู่ในหมู่บ้านอื่น ๆ ทุกงาน และมีพฤติกรรมการทำงานเป็นจำนวนครั้งที่มากกว่า

4. คุณลักษณะส่วนตัวของพัฒนากร ซึ่งให้แก่เพศ ประสบการณ์ในการทำงาน ระดับการศึกษาสูงสุด การได้รับการฝึกอบรมเพิ่มเติม สถานภาพสมรส ความอดทน ความมี ทรัพยากรในอาชีพนักพัฒนา ความเสียสละ ความเป็นประชาธิปไตย ความรับผิดชอบ ความเชื่อ มั่นในตนเอง ความทันสมัย ความมีมนุษยสัมพันธ์ และความเป็นผู้นำที่มีความสัมพันธ์เชิงบวก กับพฤติกรรมการทำงานร่วมกับนักพัฒนาอื่น ๆ ผู้นำชุมชน และประชาชนเป็นส่วนใหญ่

5. หลักสูตรการฝึกอบรมพัฒนากรก่อนประจำการเป็นหลักสูตรที่พัฒนากรสามารถนำ ความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงานได้มาก และกิจกรรมที่ควรใช้ ในการฝึกอบรมนั้น พัฒนาการส่วนใหญ่มีความเห็นว่าควรใช้การบรรยาย และการออกฝึกทดลองปฏิบัติงานในสนาม

3) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของพัฒนากร

ไพศาล กิจเพชร (ไพศาล กิจเพชร 2517 : 96) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับ ปัญหาการปฏิบัติงานของพัฒนากรในเขตแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จังหวัดนครพนม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปี พ.ศ. 2517 มีความเห็นว่าพัฒนากรควรจะเป็นผู้ชาย และผลการวิจัยสรุปว่า พัฒนาการส่วนใหญ่ได้ทำกิจกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมสาธารณสุขสมัยใหม่และการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน รองลงมาคือการพัฒนาอาชีพ ส่วนทางด้านความร่วมมือการประสานงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องซึ่งเข้ามาให้ความรู้ด้านวิชาชีพแก่ชาวบ้านนั้น พัฒนาการมองไม่เห็นความสำคัญเกี่ยวกับการปรึกษาหาวิธีการในโครงการหรือกิจกรรมที่กำลังดำเนินการจัดให้แก่ชาวบ้าน เพียงเห็นว่าเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานอื่น เป็นเพียงวิทยากรที่เข้ามาให้ความรู้ในบางขณะเท่านั้น

เฉลิมพล ชิดเครือ (เฉลิมพล ชิดเครือ 2514 : 152) ได้วิจัยเรื่องพัฒนากรในงานพัฒนาชุมชน พบว่าในการดำเนินงานของพัฒนากรนั้น พัฒนาการมีหน้าที่สร้างความเจริญให้แก่ชนบททั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และกรเมือง ซึ่งเป็นหน้าที่กว้างขวางมาก ในการดำเนินงานพัฒนากรต้องเข้าไปทำงานอยู่ในหมู่บ้าน งานบางอย่างที่ต้องใช้เทคนิคพัฒนากรไม่สามารถจะดำเนินงานด้วยตนเองได้ ต้องติดต่อกับเจ้าหน้าที่วิชาการที่เกี่ยวข้อง ในการทำงานนั้น พัฒนาการต้องอาศัยผู้นำในหมู่บ้าน ซึ่งเรียกว่าคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน เนื่องจากพัฒนากรต้องทำงานในหมู่บ้าน ต้องทำงานกับบุคคลหลายฝ่าย ในการดำเนินงานของพัฒนากรจึงมีอุปสรรคปัญหาหลายประการ ปัญหาบางอย่างพัฒนากรอาจจัดได้ด้วยตนเอง ปัญหาบางอย่างจำเป็นต้องแก้ไขในทางบริหารด้วย เพื่อผลการดำเนินงานจะให้บรรลุผลไปให้ด้วยดี ในการพัฒนาชุมชนจะสำเร็จจะไปให้ด้วยดีหรือล้มเหลวอยู่ที่การสนับสนุนของเหนือ ซึ่งจะคงให้ความสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้ความร่วมมือประสานงานด้วยดี พร้อมทั้งสนับสนุนในด้านงบประมาณอีกด้วย สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือตัวพัฒนากรซึ่งเป็นตัวจักรสำคัญในการทำงานพัฒนาชุมชน

สุพจน์ พานิชประไพ (สุพจน์ พานิชประไพ 2506 : 111 - 112) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสรรหาพัฒนากร พบว่าผู้สมัครจำนวนมาก สมัครที่จะเป็นพัฒนากร แต่ไม่

สมัครที่จะปฏิบัติหน้าที่พัฒนากร มูลเหตุจูงใจที่แท้จริงของผู้สมัครอยู่ที่เรื่องอื่น ไม่ใช่เพราะพอใจรักในอาชีพนี้ และพบว่าการพัฒนากรไม่ประจำปฏิบัติงานในหมู่บ้าน โดยหักล้างคืนต่อเนื่องกันในหมู่บ้านเดือนหนึ่งน้อยกว่า 25 วัน ตามความประสงค์ของทางราชการนั้น มีข้ออุปสรรคที่สำคัญสรุปได้ 3 ประการ คือ

1. ไม่สามารถจะใช้ชีวิตความเป็นอยู่เช่นเดียวกับชาวบ้านได้ คือไม่สามารถที่จะกินอยู่หลับนอนเช่นเดียวกับชาวบ้าน เพราะเคยชินต่อความเป็นอยู่อย่างชาวเมือง และสำหรับพัฒนากรสตรีนั้นรวมถึงความพลุกภัย
2. สำหรับผู้ที่มีครอบครัว ไม่อาจจะนำครอบครัวไปอยู่ในหมู่บ้านได้ และการแยกกันอยู่ก่อให้เกิดการระคายเคืองขึ้น
3. กำเนิดถึงความก้าวหน้าของตนเอง เพราะการอยู่ปฏิบัติงานในหมู่บ้าน ทำให้ความรู้ทางวิชาการลดน้อยถอยลง และโอกาสก้าวหน้ามีน้อย พัฒนาการที่ได้รับปริญญาเป็นส่วนมากมีความคึกเช่นนี้

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาแล้ว หอจะสรุปได้ว่า งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทของพัฒนากรในการส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้นยังมีไม่มากนัก ยังไม่ปรากฏว่ามีงานวิจัยใดที่ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของพัฒนากรในการส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยตรง ผลการวิจัยในครั้งนี้จะเป็นแนวทางในการส่งเสริมและปรับปรุงบทบาทของพัฒนากรในการส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้ดีขึ้นและเหมาะสมยิ่งขึ้น และจะเป็นแนวทางในการวิจัยบทบาทของพัฒนากรในการส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในโอกาสต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย